

Львівський національний університет імені Івана Франка
Філологічний факультет
Катедра загального мовознавства

“ЗАТВЕРДЖУЮ”
В.о. декана
філологічного факультету
доц. Р.О. Крохмальний

“31” серпня 2023 року

РОБОЧА ПРОГРАМА
ВИРОБНИЧОЇ ПРАКТИКИ

галузь знань	<u>03 Гуманітарні науки</u>
спеціальність	<u>035 Філологія</u>
спеціалізації	<u>035.10 Прикладна лінгвістика</u>
факультет	<u>філологічний</u>

Львів – 2023 рік

Робоча програма виробничої практики для студентів 2 курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 035 Філологія, спеціалізацією 035.10 Прикладна лінгвістика. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2023.

Розробники: Мацюк Г.П., докт. філол. наук, професор;
Гонтарук Л.В., канд. філол. наук, доцент;
Григорук С.І., канд. філол. наук, доцент

Робоча програма розглянута на засіданні катедри загального мовознавства.

Протокол від “28” червня 2023 року № 12.

Завідувач катедри загального мовознавства

(підпис)

(проф. Бацевич Ф.С.)

“28” червня 2023 року

Затверджено Вченою радою філологічного факультету.

Протокол від “31” серпня 2023 року № 1.

Голова

(підпис)

(доц. Крохмальний Р.О.)

“31” серпня 2023 року

1.Опис практики

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 6	<u>Галузь знань</u> 03 Гуманітарні науки	Нормативна	
	<u>Спеціальність</u> 035 Філологія		
Модулів – 4	<u>Спеціалізація:</u> 035.10 Прикладна лінгвістика	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 4		2-й	-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання _____ (назва)		Семестр	
Загальна кількість годин -180			
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – самостійної роботи студента -		<u>Освітній ступінь:</u> магістр	Лекції
	год.		год.
	Практичні, семінарські		
	год.		год.
	Лабораторні		
	год.		год.
	Самостійна робота		
180 год.	год.		
Індивідуальні завдання:			
год.			
Вид контролю:			
диференційний залік			

Виробнича практика дозволяє здобувачам отримати досвід роботи у сфері текстотворення на базі Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою (МІОК) та у сфері підготовки семантико-текстуальної експертизи на базі Львівського науково-дослідного інституту судової експертизи Міністерства юстиції України (ЛНДІСЕ).

Виробнича практика є важливою частиною професійної підготовки студентів і сприяє розвитку практичних засад їхньої текстотвірної та лінгвоекспертологічної діяльності.

2. Мета та завдання практики

Мета практики полягає в тому, щоб студенти здобули практичні навички та отримали досвід роботи у сфері текстотворення та лінгвістичної експертизи; поглибили текстотвірні, інтерпретаційні та дослідницькі засади прослуханих курсів: «Текстотворення: лінгвістичні засади», «Комунікативно-прагматичні аспекти текстотворення і текстосприйняття», «Створення контенту з проблем взаємодії мови та суспільства», «Мовна політика в ЄС», «Лінгвістична експертиза писемного та усного мовлення», «Семантико-текстуальна експертиза».

Завдання практики:

1. Провести зустрічі з керівництвом Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою (МІОК) та Львівського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України (, ознайомитися зі специфікою роботи Інститутів).
2. Ознайомитися з інформаційними ресурсами МІОКу: порталом «Український навчальний всесвіт», сайтом МІОКу, сторінками в соціальних мережах «Фейсбук» та «Інстаграм»; прослухати майстер-клас зі створення навчального контенту для вивчення української мови як іноземної.
3. Виконати письмові залікові роботи з текстотворення: а) створити новинний та інформаційний контент (дописи-повідомлення, дописи-вітання, дописи-прохання тощо), рекламні матеріали, короткі огляди культурних подій в Україні та світі, дописи про відомих діячів української діаспори у соціальних мережах (Facebook- та Instagram-сторінки); б) наповнити сайт Інституту репортажами про інститутські події та зустрічі; в) написати текстові матеріали про українські освітні системи за кордоном на портал «Український освітній всесвіт»; г) укласти Збірник власних текстів на визначену Інститутом тематику та відповідно до рівнів володіння українською мовою як іноземною (A2, B1, B2, C1) для читання (як матеріали для роботи викладачів Міжнародної школи україністики «Крок до України»).
5. Виконати письмові залікові роботи для проведення семантико-текстуальної експертизи: а) семантико-текстуальне дослідження у

справах, пов'язаних із захистом гідності та честі, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи; б) укладання словника термінів експерта-лінгвіста.

6. Вести щоденник практики (детально занотовувати інформацію про види виконаних робіт під час проходження практики).

7. Підготувати письмовий Звіт за результатами проходження практики.

8. Провести захист практики у формі презентації про виконану роботу з урахуванням Щоденника практики, залікових письмових робіт та Звіту.

Виробнича практика спрямована на формування таких загальних компетентностей:

ЗК 1. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

ЗК 2. Здатність бути критичним і самокритичним.

ЗК 3. Здатність до пошуку, опрацювання та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК 4. Уміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

ЗК 5. Здатність працювати в команді та автономно.

ЗК 7. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК 8. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.

ЗК 9. Здатність до адаптації та дії в новій ситуації.

ЗК 10. Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності).

ЗК 12. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).

фахових компетентностей

ФК 4. Здатність здійснювати науковий аналіз і структурування мовного / мовленнєвого й літературного матеріалу з урахуванням класичних і новітніх методологічних принципів.

ФК 6. Здатність застосовувати поглиблені знання з обраної філологічної спеціалізації «Прикладна лінгвістика» для вирішення професійних завдань.

ФК 7. Здатність вільно користуватися спеціальною термінологією в обраній галузі філологічних досліджень.

Виробнича практика спрямована на досягнення таких програмних результатів навчання:

ПРН 1. Оцінювати власну навчальну та науково-професійну діяльність, будувати і втілювати ефективну стратегію саморозвитку та професійного самовдосконалення.

ПРН 2. Упевнено володіти державною та іноземною мовами для реалізації письмової та усної комунікації, зокрема в ситуаціях професійного й наукового спілкування; презентувати результати досліджень державною та іноземною мовами.

ПРН 3. Застосовувати сучасні методики і технології, зокрема інформаційні, для успішного й ефективного здійснення професійної діяльності та забезпечення якості дослідження в конкретній філологічній галузі.

ПРН 4. Оцінювати й критично аналізувати соціально, особистісно та професійно значущі проблеми і пропонувати шляхи їх вирішення у складних і непередбачуваних умовах, що потребує застосування нових підходів та прогнозування.

ПРН 5. Знаходити оптимальні шляхи ефективної взаємодії у професійному колективіта з представниками інших професійних груп різного рівня.

ПРН 10. Збирати й систематизувати мовні, літературні, фольклорні факти, інтерпретувати й перекладати тексти різних стилів і жанрів (залежно від обраної спеціалізації).

ПРН 11. Здійснювати науковий аналіз мовного, мовленнєвого й літературного матеріалу, інтерпретувати та структурувати його з урахуванням доцільних методологічних принципів, формулювати узагальнення на основі самостійно опрацьованих даних.

ПРН 13. Доступно й аргументовано пояснювати сутність конкретних філологічних питань, власну точку зору на них та її обґрунтування як фахівцям, так і широкому загалу, зокрема особам, які навчаються.

ПРН 14. Створювати, аналізувати й редагувати тексти різних стилів та жанрів.

ПРН 15. Обирати оптимальні дослідницькі підходи й методи для аналізу конкретного лінгвістичного чи літературного матеріалу.

ПРН 16. Використовувати спеціалізовані концептуальні знання з обраної філологічної галузі для розв'язання складних задач і проблем, що потребує оновлення та інтеграції знань, часто в умовах неповної/недостатньої інформації та суперечливих вимог.

3. Організація проведення практики

Для забезпечення чіткої організації та проведення виробничої практики кафедра складає план роботи, який передбачає вирішення всіх питань, що пов'язані з організацією, проведенням, методичним забезпеченням, керівництвом виробничої практики магістрів.

Керівник практики від кафедри забезпечує здійснення всіх організаційних заходів перед початком практики: інструктаж про порядок проходження практики та настанови щодо техніки безпеки; студентам пропонується пакет взірців необхідних документів.

Відповідальність за організацію та проведення практики покладається на керівника вищого навчального закладу. Загальну організацію практики та контроль за її проведенням здійснює проректор з навчальної роботи. Загальне навчально-методичне керівництво практикою здійснює навчально-методичний відділ. Безпосереднє навчально-методичне керівництво і виконання програми практики забезпечує кафедра.

До керівництва практикою залучають також досвідчених працівників провідних установ, де проходить практика.

Організаційними заходами, що забезпечують підготовку та порядок проведення виробничої практики, є:

- призначення керівників практики;
- складання тематики індивідуальних завдань на практику;
- підготовка форм звітної документації за результатами проведення практики.

Основним організаційно-методичним документом, що регламентує діяльність студентів і керівників практики, є робоча програма практики.

Безпосереднє навчально-методичне керівництво виробничою практикою студентів забезпечує кафедра, яка здійснює такі заходи:

- розробляє програму практики і при необхідності доопрацьовує її;
- забезпечує студентів керівниками практики;
- організовує проведення зборів студентів з питань виробничої практики за участю керівників практики;
- здійснює загальне керівництво і контроль за проведенням практики;
- повідомляє студентів про систему звітності з виробничої практики;
- обговорює підсумки та аналізує виконання програми виробничої практики на засіданнях кафедри.

Бази практики:

Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою (МІОК);
Львівський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України (ЛНДІСЕ).

Терміни проходження виробничої практики:

Виробнича практика здобувачів ОПП «Прикладна лінгвістика» триває чотири тижні з відривом від навчання в 3-му семестрі:

1, 2, 3-й тижні в Міжнародному інституті освіти, культури та зв'язків з діаспорою (МІОК);

4-й тиждень в Львівському науково-дослідному інституті судових експертиз Міністерства юстиції України (ЛНДІСЕ).

Керівництво практикою

Керівниками практики є досвідчені викладачі кафедри загального мовознавства (згідно з навантаженням) та провідні фахівці відповідних Інститутів.

Керівництво практикою від МІОКу здійснюють кандидати філологічних наук, наукові співробітники Інституту Оксана Горда та Оксана Трумко. Керівництво практикою від ЛНДІСЕ здійснює лінгвіст, судовий експерт Київського відділення інституту Анна Касянюк.

Перед початком виробничої практики для студентів проводять інструктаж, на якому повідомляють мету та завдання практики, її тривалість,

види і форми діяльності студентів, порядок обліку та оцінювання їхньої роботи.

Відповідальність за техніку безпеки студентів під час виробничої практики покладається на групового керівника-методиста.

Декан філологічного факультету зобов'язаний ознайомити студентів із програмою практики та провести інструктаж із техніки безпеки

Керівник-методист від факультету має такі обов'язки:

1. Забезпечити зустріч практикантів з керівниками Інститутів, на якій знайомлять із завданнями та специфікою роботи Інститутів, формулюють загальну характеристику завдань, характеризують основні напрями роботи здобувачів, знайомлять з керівниками-методистами від Інститутів.
2. Проводити консультації з методичних питань, зокрема допомагати в подоланні труднощів у ході підготовки текстів для Інститутів.
3. Знати про завдання, які виконують магістри.
4. Визначати термін подання документації практики та день її захисту.
5. У визначений термін провести захист виробничої практики, оцінити роботу студентів та виставити оцінки у відомість.
6. Подати Звіт про результати проведення виробничої практики та доповісти про результати практики на кафедрі загального мовознавства.

Магістр-практикант має такі обов'язки:

1. Зобов'язаний розпочати і завершити практику у визначений термін. Тривалість робочого дня практиканта в Інститутах становить 6 годин.
2. Дотримуватись правил внутрішнього розпорядку Інститутів, виконувати вказівки адміністрації Інститутів та керівників практики.
3. Якісно виконувати роботу, передбачену програмою практики, бути зразком організованості, ввічливості, працелюбності, дисциплінованості для своїх товаришів.
4. Підготувати всі необхідні звітні документи, які оформлені згідно з вимогами, і захистити практику.

Завершується практика колективним обговоренням результатів практики: практиканти, керівники від Інститутів, керівники-методисти від кафедри загального мовознавства.

4. Програма виробничої практики

Робота у сфері текстотворення.

Змістовий модуль 1.

Ознайомлювальний та підготовчий етап текстотвірної практики.

Інструктаж з практики. Знайомство з керівниками практики.

Формування індивідуального графіка проходження практики.

Відвідування Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою (МІОК), ознайомлення зі специфікою діяльності Інституту.

Змістовий модуль 2.

Активний етап текстотвірної практики.

Підготовка письмових робіт у галузі текстотворення: створення контенту для інтернет-ресурсів Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою (МІОК).

а) створити новинний та інформаційний контент (дописи-повідомлення, дописи-вітання, дописи-прохання тощо), рекламні матеріали, короткі огляди культурних подій в Україні та світі, дописи про відомих діячів української діаспори у соціальних мережах (Facebook- та Instagram-сторінки); б) наповнити сайт Інституту репортажами про інститутські події та зустрічі; в) написати текстові матеріали про українські освітні системи за кордоном на портал «Український освітній всесвіт»; г) укласти Збірник власних текстів на визначену Інститутом тематику та відповідно до рівнів володіння українською мовою як іноземною (A2, B1, B2, C1) для читання (як матеріали для роботи викладачів Міжнародної школи україністики «Крок до України»).

Робота у сфері підготовки семантико-текстуальних експертиз

Змістовий модуль 3.

Ознайомлювальний та підготовчий етап лінгвоекспертної практики. Відвідування Львівського науково-дослідного інституту судової експертизи Міністерства юстиції України (ЛНДІСЕ), зустрічі з керівництвом Інституту та керівником лабораторії експертиз, прослуховування лекцій судового експерта Київського відділення Львівського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України Анни Касянюк (2 лекції).

Змістовий модуль 4.

Активний етап лінгвоекспертної практики.

Написання письмових дослідницьких робіт: а) семантико-текстуального дослідження у справах, пов'язаних із захистом гідності та честі, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи; б) укладання словника термінів експерта-лінгвіста.

Вимоги до письмових дослідницьких робіт магістрів у сфері підготовки семантико-текстуальних експертиз:

1. Семантико-текстуальне дослідження у справах, пов'язаних з захистом гідності та честі, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи.
Мета - проаналізувати 10 прикладів, які містять негативну інформацію щодо особи. Вибірка прикладів із матеріалів інтернет-ЗМІ та соціальних мереж. Методи аналізу - різні.

2. Укласти словник термінів експерта-лінгвіста.

Мета - проаналізувати значення (підбравши 3 дефініції з різних словників, зокрема тлумачних та термінологічних) до вибраних 10-ти термінів зі словника: *Юрислінгвістика: словник термінів і понять*/ укладачі: Л. І. Шевченко, Д. В. Дергач, Д. Ю. Сизонов, І. В. Шматко/ За ред. проф. Л. І. Шевченко. К., 2015. Які результати ви отримали і чому?

Узагальнення результатів практики. Підготовка Звіту. Захист практики.

5. Структура виробничої магістерської практики					
Назви змістових модулів і тем	Кількість годин	Денна форма			
		Усього	у тому числі		
	л		п	інд.	с р с
1	2	3	4	5	6
Модуль 1.					
Ознайомлювальний та підготовчий етап текстотвірної практики. Інструктаж з практики. Знайомство з керівниками практики. Формування графіку проходження практики. Відвідування Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою (МІОК), ознайомлення зі специфікою діяльності Інституту: з науковою продукцією з питань викладання української мови як іноземної, з інформаційними ресурсами та заходами, міжнародної діяльністю Інституту. Участь у майстер-класі з текстотворення.	30				30
Модуль 2.					
Активний етап текстотвірної практики. Підготовка письмових робіт у галузі текстотворення. Студенти пишуть тексти на запит Інституту: а) створюють новинний та інформаційний контент (дописи-повідомлення, дописи-вітання, дописи-прохання тощо), рекламні матеріали, короткі огляди культурних подій в Україні та світі, дописи про відомих діячів української діаспори у соціальних мережах (Facebook- та Instagram-сторінки); б) наповнюють сайт Інституту репортажами про інститутські події та зустрічі; в) пишуть текстові матеріали про українські освітні системи за кордоном на портал «Український освітній всесвіт»; г) укладають Збірник власних текстів на визначену Інститутом тематику та відповідно до рівнів володіння українською мовою як іноземною (А2, В1, В2, С1) для читання (як матеріали для роботи викладачів Міжнародної школи україністики «Крок до України»).	70				70
Модуль 3.					
Ознайомлювальний та підготовчий етап лінгвоекпертної практики. Відвідування Львівського науково-дослідного інституту судової експертизи Міністерства юстиції України (ЛНДІСЕ), зустрічі з керівництвом Інституту та керівником лабораторії експертиз, прослуховування лекцій судового експерта Київського відділення Львівського науково-дослідного інститут судових експертиз Міністерства юстиції України Анни Касянюк (2 лекції).	30				30
Модуль 4.					
Активний етап лінгвоекпертної практики. Написання письмових дослідницьких робіт: а) семантико-текстуального дослідження у справах, пов'язаних із захистом гідності та честі, а також ділової репутації фізичної та юридичної	50				50

особи; б) укладання Словника термінів експерта-лінгвіста. Узагальнення результатів практики. Підготовка Звіту. Захист практики.					
Усього годин	180				180

Під час проходження виробничої практики студенти повинні відповідати вимогам освітньо-кваліфікаційної характеристики фахівця. Виробнича практика є важливою частиною навчального процесу і проводиться з метою закріплення і поглиблення теоретичних знань, набуття виробничих навичок з майбутньої спеціальності та досвіду самостійної роботи. Перелік знань і вмінь може бути доповнений новими вимогами, залежно від особистості кожного студента і конкретних практичних завдань, але головна мета практики залишається незмінною, оскільки її досягнення передбачає здобуття студентами цінного професійного досвіду.

6. Методи навчання й методика діагностики успішності проходження практики

Методи навчання: пояснювально-ілюстративний метод, метод проблемного викладання, частково-пошуковий (евристичний метод), дослідницький метод, мозковий штурм, групова дискусія, робота в міні-групах, публічна презентація. Техніки: навчальної дискусії, створення проблемної ситуації, інтелектуального експерименту.

Методика діагностики успішності проходження практики:

1. Бесіда й опитування.
2. Перевірка залікових письмових робіт студентів-практикантів.
3. Спостереження й аналіз професійної діяльності студента.
4. Перевірка щоденника практики.
5. Перевірка Звіту про проходження практики.

Підсумковий контроль здійснюють керівник-методист від катедри та керівники-методисти від Інститутів, зокрема канд. філол. наук О. Горда, канд. філол. наук О. Трумко (МІОК); лінгвіст, судовий експерт А. Касянюк (ЛНДІСЕ). Виставляючи студентові диференційовану оцінку, керівники-методисти враховують рівень теоретичної підготовки магістра, якість виконання завдань, рівень оволодіння вміннями та навичками, ставлення до колег, акуратність, дисциплінованість, якість оформлення та своєчасність подання документації

7. Розподіл балів, які отримують студенти

	<i>Виробничу практику магістрантів-прикладників оцінюють за видами діяльності відповідно до розробленої системи балів.</i>	<i>Максимальна кількість балів 100 б.</i>
<i>Види роботи</i>		
1.	Ознайомлення з діяльністю Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою (МІОК); відвідування лекцій, заходів	5 балів
2.	Ознайомлення з діяльністю Львівського науково-дослідного інституту судової експертизи Міністерства юстиції України (ЛНДІСЕ); відвідування лекцій	5 балів
3.	Виконання письмових робіт з текстотворення	20 балів
4.	Виконання письмових робіт для проведення семантико-текстуальних експертиз	10 балів
5.	Ведення щоденника практики	10 балів
6.	Захист практики	50 балів

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, магістерського проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
81-89	B	добре	
71-80	C		
61-70	D	задовільно	
51-60	E		
21-50	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-20	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

У встановлений деканатом філологічного факультету термін студент має змогу захистити результати практики за талоном № 2 та за талоном форми „К”.

Студент, який не виконав програми, скеровується на практику вдруге в період канікул або відраховується з навчального закладу.

8. Перелік форм документації, які оформляють студенти в процесі й після проходження виробничої практики

1. Щоденник практики.
2. Звіт про проходження практики.
3. Заліковий лист про результати виробничої практики
4. Письмові роботи в галузі текстотворення (створений текстовий контент).
5. Письмові дослідницькі роботи зі сфери підготовки семантико-текстуальних експертиз, Словник термінів експерта-лінгвіста.

Захист виробничої практики відбувається впродовж 6 днів з часу закінчення терміну проведення практики.

Під час захисту практики здобувач повинен:

- виявити знання принципів, методів створення текстів для Інститутів;
- продемонструвати володіння нормами української літературної мови;
- засвідчити володіння теоретичним і прикладними знаннями про різножанровий контент;
- демонструвати системне знання основних концептуально значущих термінопонять в галузі текстотворення і лінгвоекспертології;
- продемонструвати свою текстотворчу компетентність, тобто здатність ефективно створювати тексти, використовуючи мовні засоби та структурування інформації, під час текстової діяльності в ході виконання завдань виробничої практики;
- продемонструвати свою інтерпретативну компетентність, тобто здатність витлумачити описувану подію чи інший текст;
- продемонструвати дослідницьку та лінгвоекспертну компетентності.

9. Методичне забезпечення

1. Положення про проведення практик здобувачів вищої освіти Львівського національного університету імені Івана Франка. Львів, 2021. 22 с.
2. Робоча програма виробничої практики.
3. Силабуси з відповідних лінгвістичних дисциплін.

10. Рекомендована література

1) З текстотворення

Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти : вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. С. Ю. Ніколаєва. Київ : Ленвіт, 2003. 273 с.

- Стандартизовані вимоги : рівні володіння українською мовою як іноземною А1–С2. Зразки сертифікаційних завдань : посіб. / Д. Мазурик та ін. Київ : ІНКОС, 2020. 186 с.
- Авраменко О. О., Яковенко Л. В., Шийка В.Я. Ділове спілкування: Навчальний посібник / За наук. ред. О. О. Авраменко. – Івано-Франківськ, «Лілея НВ», – 2015. – 160 с.
- Байдак Л. І. Компресія тексту: суть, способи, жанри / Л. І. Байдак // Держава і право: проблеми становлення і стратегія розвитку: зб. матеріалів VIII Міжнар. наук.-практ. конф. Суми: Ельдорадо. 2015. С. 202–204.
- Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник. – К. : Видавничий центр „Академія”, 2004 (Вид. 2-ге 2009).
- Волкотруб Г. Й. Стилїстика ділової мови : Навч. посібник / Міжрегіональна академія управління персоналом. – Київ: МАУП, 2002. – 208 с. С.148-202.
- Воронїна К.В. Основи перекладацького анотування та реферування текстів різних типів і жанрів: навчальний посібник / К.В. Воронїна – Х.: ХНУ іменї В.Н. Каразіна, 2013. – 120с.
- Гудзь Н.О. Інтернет-дискурс як новий тип комунікації: структура, мовне оформлення, жанрові формати// Сучасні лінгвістичні студії. Навчальний посібник. Житомир, 2015.
<http://eprints.zu.edu.ua/16727/1/%D0%93%D1%83%D0%B4%D0%B7%D1%8C.pdf>
- Гульчук Т.М. Робота з вторинними текстами як інструмент формування текстотвірної компетентності майбутніх судноводіїв// Педагогіка.
<https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/414665.pdf>
- Єщенко Т. А. Лінгвістичний аналіз тексту. Підручник.– К., 2009.
- Загнітко А. П. Лінгвістика тексту: Теорія і практикум : науково-навчальний посібник. – Донецьк, 2006.
- Зарецька О. О. Інтерпретативна компетентність дорослої особистості як чинник її самоконструювання// Вчені записки ТНУ іменї В. І. Вернадського . Серія: психологія. Т. 33. № 4. 2022. С.7-12.
https://psych.vernadskyjournals.in.ua/journal/4_2022/2.pdf
- Златів Л. М. Наукові засади формування умінь і навичок текстосприйняття та текстотворення у студентів-філологів // Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія : Філологічна. - 2013. - Вип. 40. - С. 201-203. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2013_40_50
- Златів Л. Основні види відтворення змісту навчального тексту// Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету іменї В. Гнатюка. 1998. №2. Серія «лінгводидактика». С. 57-62.
- Казанджієва М. С. Текстова компетентність як чинник мовленнєвого розвитку іноземних студентів.// Педагогічні науки: теорія. Історія, інноваційні технології . 2010. №4.с 299-305.
- Каменський Ю. І. Комплементарна єдність компресії та декомпресії в межах закону мовної економії / Ю. І. Каменський // Вісник Сумського державного університету. Сер. Філологія. 2007. Вип. 1. С. 109–112.

- Капарнік Б. В. Текстотворення з опорою на між предметні зв'язки // Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]. Сер. : Філологічна. - 2013. - Вип. 33. - С. 185-190. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2013_33_60
- Карпенко М. Ю. Лінгвістичні особливості інтернет-дискурсу// Мова. 2016. №26. С. 5-11.
- Ковалик І. Методика проведення лінгвістичного аналізу тексту / І. Ковалик, Л. Мацько, М. Плющ. – К., 1984.
- Кононенко В. І. Текст і смисл : монографія. – К. – Івано-Франківськ, 2012.
- Лешко У. Типологія жанрів інтернет- журналістики: теоретичні аспекти // Вісник Львівського університету. Серія журналістика. 2018. Вип 44. С 246-253.
- Лівіцька О. В. Практика PR-діяльності: навчальний посібник. – Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня «Рута», 2020. – С.59-60, 62.
- Мацюк Г. Прикладна соціолінгвістика. Питання мовної політики. Підручник. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка. 2008.-212с. (Сер. «Мова і соціум». Вип. 2).
- Мацюк Г. Сучасна соціолінгвістика: тенденції в розвитку теорії і завдання. *Мова і суспільство* / гол. ред. Г. П. Мацюк. Львів, 2010. Вип. 1. С. 5–20.
- Мірошниченко І. Г. Мовна компресія як чинник функціонування стислого тексту / І. Г. Мірошниченко // Український смисл. 2016. № 1. URL: https://nbuv.gov.ua/UJRN/Usmysl_2016_2016_26.
- Навчально-й науково-дослідна робота студентів. Навчально-методичний посібник для студентів. Херсон 2020.
- Насталовська І. В. Утворення вторинних текстів шляхом структурно-змістової компресії// Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету . Сер. Філологія. 2014. №12. С.94-97.
- Ніколаєнко В. В. Організація текстової діяльності студентів-іноземців у процесі навчання мови// 2013. <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/14470/Nikolayenko.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Перхайло Н. Текстотворча компетентність як складова цільової доміанти профільного навчання української мови // Теоретична і дидактична філологія. – 2013. – Вип. 14. – С. 90–100.
- Радзевська Т. В. Сучасний український есеїстичний текст та його складники (на матеріалі публікацій Євгена Свєрстюка) // Мовна особистість: Лінгвістика і лінгводидактика. К.-Черкаси, 2018. С 129-133.
- Радзевська Т. В. Роздуми про роздуми.// Вісник Львівського університету. Серія філологічна. 2019. Вип. 70. С. 18-28.
- Радзівська Т. В. Текст як засіб комунікації. – К., 1993.
- Семенов О.М. Культура наукової української мови: навч. посіб. – 2-ге вид., стереотип. – К.: ВЦ «Академія», 2012. – 216 с.
- Соціолінгвістика: Інтеграційний напрям досліджень. Навчальна дисципліна : монографія / [Г. Мацюк, О. Горда, А. Чучвара та ін.] ; за ред. Галини Мацюк. –

Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2021. – с. 86-11.

http://dspace.lnlibrary.lviv.ua/bitstream/123456789/164/1/Sociolinguistics_2021.pdf

Текстознавство: навчальний комплекс для студентів-філологів (спеціалістів і магістрів) ВНЗ / Укл. О.В. Дуденко. – Умань, 2015. (Вид. 2-ге, 2022).

Терханова О. В. Редактор у традиційних та онлайн-медіа// Communication and Communicative technologies. Вип. 19. 2019. С. 76-83.

Царик О. М. Сокол М.О. Паничок Т. Я. Текстотвірна компетентність як індикатор сформованості мовної особистості// Вісник науки та освіти. №11.

2023. С. 1221-1234. <http://perspectives.pp.ua/index.php/vno/article/view/7864/7908>

Чабан Н. І. Соціокультурний підхід до української мовної підготовки іноземних студентів: навч.-метод. посіб. Херсон, 2021. 171 с.

Шевчук С. В. Ділове мовлення. Модульний курс : підруч. – Київ: Алерта, 2015.

Lingwistyka tekstu w Niemczech. Pojęcia, problemy, perspektywy: Antologia tłumaczeń. – Wrocław, 2009.

Словники

Данилюк Н. О. Україна від А до Я: мовокраїнознавчий міні-словник. Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2014. 92 с.

Загнітко А. Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни. У 4-х т. Донецьк, 2012.

Голянич М. Лінгвістичний аналіз тексту: словник термінів. Івано-Франківськ, 2012.

Мартинюк А. П. Словник основних термінів когнітивно- дискурсивної лінгвістики.-Х., 2012.

2) З лінгвоекспертної роботи (підготовки семантико-текстуальних експертиз)

Ажнюк Л. В. Лінгвістична експертиза: статус і методологічні презумпції. Мовознавство, 2012. № 3. С. 47–64.

Ажнюк, Л. В. Мова ворожнечі як об'єкт юридичної лінгвістики. Українська мова і європейський лінгвокультурний контекст. Київ: Вид. дім Д. Бураго, 2019. С. 304–317.

Ажнюк, Л. В. Словесний екстремізм та його лінгвістична діагностика. Одеський лінгвістичний вісник. Спецвипуск. Одеса, 2017 С. 7–14. 3.

Ажнюк, Л. В. Типологія об'єктів лінгвістичної експертизи і методика їх дослідження. Мовознавство. № 3. 2016. С. 3–18

Заїка Ю.О. Використання табуьованої лексики і право на захист честі та гідності. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/6123/1/>

Захист гідності та честі фізичної особи. а також ділової репутації фізичної та юридичної особи // WikiLegalAid.

Єрмоленко С. Емоційна лексика / С. Єрмоленко // Українська мова. Енциклопедія. – К.: «Українська енциклопедія» ім. Бажана, 2000. – С. 157–158

Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень//<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#n17>

- Компанцева Л.Ф. Лінгвістична експертиза соціальних мереж. Київ: Аграр Медіа Груп, 2018 https://academy.ssu.gov.ua/uploads/p_157_69768187.pdf
- Кондратенко Н. В. Лексичні засоби вираження категорії оцінки як маркер оцінних суджень у семантико-текстуальній лінгвістичній експертизі.//Актуальні питання судово-експертної діяльності в умовах воєнного стану та повоєнний період. Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції. 28 вересня 2022р. м. Одеса-Львів. Растр-7. 2022. С 71-73.
- Кравченко С. О. Узагальнення сутності дефініції «дослідницька компетентність»// Young Scientist. №2. 2018. <https://molodyvchenyi.ua/index.php/journal/article/view/5108/5012>
- Кривенченко Д. С. Поняття образи та її ознаки у процесі проведення лінгвістичної експертизи текстів// Актуальні питання судово-експертної діяльності в умовах воєнного стану та повоєнний період. Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції. 28 вересня 2022р. м. Одеса-Львів. Растр-7. 2022. С. 76-80.
- Лінгвістична експертиза : підручник / Л. І. Шевченко, Д. Ю. Сизонов ; за ред. Л. І. Шевченко. Київ : ВПЦ "Київський університет", 2021. 244 с.
- Пазюриста Х. Лінгвістична експертиза тексту: зразок актуального аналізу//Studia Ukrainica Posnaniensia ,2016. № 4.с 119-126.
- Приходько Г. І. Полістатусність категорії оцінки. //Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис». № 5, 2019. С. 128–133.
- Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи [Текст] : матеріали XV Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 28 листоп. 2019 р.) : у 2 ч. / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. – Ч. 1.
- Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи [Текст] : матеріали XVI Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 25 листоп. 2020 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. – 184 с.
- Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи [Текст] : матеріали XVII Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 25 листоп. 2021 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021.
- Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи [Текст] : матеріали XVIII Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 17 листоп. 2022 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022.
- Шевченко Л. І., Сизонов Д. Ю.. Критерії диференціації усного і писемного тексту в лінгвоекспертології. Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика. Вип. XLII. К.,2021. С. 28-42.

Ставицька Л. (2008). Українська мова без табу = Ukrainian Without Taboos : слов. нецензур. лексики та її відповідників : обценізми, евфемізми, сексуалізми. Київ: Критика, 2008. 454 с.

Словник української мови в 20-ти томах

СУМ в 11-ти тома.

Великий тлумачний словник сучасної української мови // за ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь : ВТФ Перун, 2004.

Юрислінгвістика: словник термінів і понять/ укладачі: Л. І Шевченко, Д. В. Дергач, Д. Ю. Сизонов, І. В. Шматко/ За ред проф. Л. І. Шевченко. К., 2015

Медіалінгвістика: словник термінів і понять/ Л. І. Шевченко, Д. В. Дергач, Д. Ю. Сизонов/за ред . Л. І. Шевченко. Вид. 2-ге, випр. і доп. Київ, 2014.

Законодавча база

Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції : Закон України від 03.03.2022 № 2110-IX. URL: [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/2110-20#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2110-20#Text) (дата звернення: 15.06.2024).

Додатки

Додаток 1.

Короткий словник термінів

Інтерпретативна компетентність - здатність «успішно долати будь-які завдання, що вимагають інтерпретації як основного засобу вирішення» (Зарецька О. О. *Інтерпретативна компетентність дорослої особистості як чинник її самоконструювання. // Вчені записки ТНУ імені В. І Вернадського. Серія. Психологія. Т 33. №4. 2022. с. 11*)

Інтерпретація- « розкриття змісту чого-небудь, пояснення витлумачення»/ (СУМ в 20-ти томах. <https://sum20ua.com/?page=1241&searchWord=%D1%96%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BF%D1%80%D0%B5%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F&wordid=39398>).

Інтерпретація тексту- «передсмысловий рівень – розуміння буквального значення тексту, «значеннева» інтерпретація; смысловий рівень – розуміння смислів і змісту тексту, близьке до його внутрішньої смыслової структури, яку встановлено за допомогою попереднього смыслового аналізу», «метасмысловий рівень – рівень рефлексії інтенцій автора, його намірів, цілей, підключення респондентом свого досвіду, робота з ним під впливом тексту, включення смислів і сенсу тексту в свій дискурс» (Зарецька О. О. *Інтерпретативна компетентність дорослої особистості як чинник її самоконструювання. // Вчені записки ТНУ імені В. І Вернадського. Серія. Психологія. Т 33. №4. 2022. с.9*).

Компетенція - «1) добра обізнаність із чим небудь. 2. Коло повноважень якої-небудь організації, установи або особи» (СУМ в 20-ти томах. <https://sum20ua.com/?page=1367&searchWord=%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%B5%D1%82%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%8F&wordid=43318>

Компетентність- похідне інтегративне поняття від *компетентний*. Багаторівнева комплексна інтегральна характеристика особистості, «ґрунтується на досвіді, комунікативних та пізнавальних здібностях, ціннісно-смыслових орієнтаціях, включає в себе креативність, ініціативність, самостійність, самооцінку, самоконтроль, активність, мотивацію, готовність до текстового спілкування» (Перхайло Н. *Текстотворча компетентність як складова цільової домінанти профільного навчання української мови// Теоретична і дидактична філологія. Вип. 14. 2013. С.93-94*).

- «якість, характеристика особи, яка дозволяє їй (або навіть дає право) вирішувати завдання, приймати рішення, здійснювати судження у певній галузі. Основою компетентності є знання, обізнаність, досвід соціально-професійної діяльності людини»(Л. Довгань. *Модель компетентностей сучасного філолога- випускника закладу вищої освіти//Актуальні питання гуманітарних наук. Вип. 52. Том1., 2022*).

-«динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно

соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність. Компетентності лежать в основі кваліфікації випускника. Компетентність (компетентності) як набуті реалізаційні здатності особи до ефективної діяльності не слід плутати з компетенцією (компетенціями) як наданими особі повноваженнями». (*Закон України «Про освіту», 2017 р., Національний освітній глосарій: вища освіта, 2014 р.*)

Текстова компетентність - комплекс знань про текст як форму комунікації та набір знань, навичок і вмінь особистості здійснювати текстову діяльність. Іншими словами, це володіння компетенціями, які демонструють готовність до текстової діяльності, зокрема текстотвірної, текстосприймальної, інтерпретаційної, відтворювальної. За своїм змістом ТК постає як складник комунікативної компетентності. ТК заснована на взаємодії філологічних компетентностей (мовної, лексичної, граматичної та синтаксичної) та мовленнєвої (теорія тексту і текстотворення). Структура ТК: знання про текст, уміння текстової діяльності (*Казанджиева М. С. Текстова компетентність як чинник мовленнєвого розвитку іноземних студентів.// Педагогічні науки: теорія. Історія, інноваційні технології. 2010. №4.с 299-305*)

Текстотворча компетентність - феномен в рамках текстової компетентності. «Комплекс умінь усвідомлювати тему висловлювання і будувати його відповідно до окресленої теми; визначати основну думку майбутнього тексту та будувати власне висловлювання з урахуванням певного задуму і комунікативної стратегії; збирати й систематизувати матеріал для побудови власного тексту; планувати зміст висловлювання, надавати йому певного стилістичного забарвлення; правильно і свідомо добирати необхідні мовні засоби для оформлення висловлювання відповідно до ситуації спілкування; знаходити і виправляти недоліки та помилки у змісті, побудові й мовному оформленні власних висловлювань; оцінювати побудований текст з погляду його змісту, «форми, задуму і мовного оформлення» (*Перхайло Н. Текстотворча компетентність як складова цільової домінанти профільного навчання української мови// Теоретична і дидактична філологія. Вип. 14. 2013. С.96*). Іншими словами, це *готовність особистості* до вияву текстотворчої компетентності, це *знання* змісту текстотворчої компетентності, *це вміння*, що дозволяють реалізувати творення тексту, це і *досвід* вияву текстотворчої компетентності.

Структура текстотворчої компетентності: метатекстова, текстотипологічна, текстопродуктивна мікрокомпетенції. «1) метатекстова мікрокомпетенція, що включає загальні знання про текст як засіб комунікації, створений для певних цілей та адресатів; усвідомлення текстотворення як умотивованої, цілеспрямованої та культурологічно зумовленої діяльності; усвідомлення важливості фонових знань для інтерпретації та створення текстів; базові знання про жанри текстів та їх ознаки; 2) текстотипологічна мікрокомпетенція – знання про специфіку текстотворення, уміння аналізувати культурні та комунікативні особливості висловлювань, уміння віднайти функціональні текстові маркери у повідомленнях різних жанрів, уміння порівнювати тексти; 3) текстопродуктивна мікро компетенція – це вміння будувати та редагувати

тексти» (Перхайло Н. *Текстотворча компетентність як складова цільової домінанти профільного навчання української мови// Теоретична і дидактична філологія. Вип. 14. 2013. С.96*)

Дослідницька компетентність: спеціальна компетентність як здатність проводити наукові лінгвістичні дослідження, що базуються на мовознавчих теоріях; дозволяє філологу-прикладнику здійснювати дослідницьку діяльність. Різновид професійної компетентності (Перова С. В. *Про визначення складових моделі ключових компетентностей філологів. https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2011/6_2011/55.pdf*)

Лінгвоекспертна компетентність: спеціальна компетентність фахівця філологічного профілю як здатність здійснювати наукові лінгвістичні дослідження для семантико-текстологічних експертиз. Різновид професійної компетентності. (Перова С. В. *Про визначення складових моделі ключових компетентностей філологів. https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2011/6_2011/55.pdf*)

Додаток 2.

Додаткова інформація Зразки виконання завдань з лінгвоекспертології

Приклади досліджень, пов'язаних з негативною характеристикою особи та термінологічною проблематикою

Приклади виконання дослідницьких завдань для здійснення *семантико-текстуальної експертизи* ілюструють використання прийомів лексико-семантичного аналізу висловлень, компонентного та контекстуального аналізів.

Приклад. Про вияви мовленнєвого екстремізму в публічній комунікації.

«Заклик – це категорія лінгвістичної прагматики й водночас юридизований мовленнєвий жанр. Реалізація заклику відповідного змісту за певних комунікативних умов розцінюється як дія, що передбачає кримінальну відповідальність. Юридизація цього лінгвістичного поняття та стрімке зростання кількості пов'язаних із цією категорією кримінальних справ висувають нагальну потребу в наповненні поняття «заклик», яке використовується правниками, власне лінгвістичним змістом для потреб лінгвоекспертного аналізу.

З категорією заклику пов'язана низка судових справ, які мають давати юридичну оцінку відповідних мовленнєвих дій. Згідно із чинним законодавством протиправними є заклики до насильницького повалення конституційного устрою, до зміни територіальних меж держави, до вчинення терористичних актів, до сприяння тероризму, до насильства й жорстокості, до посягання на права й свободи людини тощо.

Разом з іншими справами, пов'язаними з виявами мовленнєвої агресії (пропаганда війни, расової нетерпимості, розпалювання міжнаціональної та релігійної ворожнечі тощо), ці справи можна об'єднати під спільною назвою «справи про словесний екстремізм». У таких справах «складом злочину» є цілеспрямовані мовленнєві дії, що полягають у використанні механізмів прямого й прихованого мовленнєвого впливу на свідомість для ідеологічного домінування, для керування вчинками людей у потрібному напрямі та для здійснення контролю за їх поведінкою....

Лінгвістичне діагностування заклику до протиправних дій передбачає врахування комплексу власне лінгвістичних та екстралінгвістичних чинників, релевантних, по-перше, для встановлення факту цієї мовленнєвої дії, а по-друге, для виявлення її прагматичного змісту. Таке дослідження становить собою комплексне багатоаспектне завдання, яке так чи інакше спирається практично на всі напрями лінгвістичної теорії, насамперед – на лінгвістичну семантику, лінгвістичну прагматику (зокрема, на теорію мовленнєвих актів) та на теорію прихованого мовленнєвого впливу на свідомість.

Методичним стрижнем експертного дослідження в справах про словесний екстремізм є дискурсивний аналіз, який за врахування функцій мовленнєвих одиниць нижчого порядку передбачає вихід на найвищий – дискурсивний рівень комунікативної ієрархії. Механізми мовленнєвого впливу на свідомість, які вибудовуються на поєднанні потенціалу впливу окремих лексичних одиниць, граматичних конструкцій, цілого тексту, найповніше розкриваються саме на рівні дискурсу.

Дискурсивний аналіз висвітлює взаємодію комплексу чинників на різних мовних рівнях: рівні мовленнєвого акту (зміст і функції), рівні тексту (тема, внутрішньотекстові зв'язки, змістова структура, прагматичне фокусування окремих композиційних одиниць, функції), екстралінгвістичному рівні (соціальні, психологічні, історичні та ідеологічні чинники, які в сукупності генерують смислові зв'язки), рівні міжтекстового аналізу (інтертекстуальні зв'язки всередині дискурсу, які зумовлюють смислові «нарощування») [17, с. 88–89]. Таким чином, текст розглядається в його широкому суспільному контексті, а саме як репрезентація певної виробленої й усталеної соціально-культурної, політичної та ідеологічної практики.

У політичному дискурсі, який є каталізатором різновекторних суспільних процесів, використання мови здебільшого зумовлене ідеологічно й соціально, на відміну від інших дискурсивних сфер, де текстотворення підпорядковане потребам однозначного розуміння (офіційно-ділова й наукова сфери), пошуку образних, естетичних та експресивних форм (художнє мовлення) або встановленню комунікативного контакту з конкретним співрозмовником в умовах безпосереднього спонтанного неофіційного спілкування (розмовне мовлення).

Розбудова політичного дискурсу відбувається цілеспрямовано, що дає можливість і створює умови для відтворення й тиражування в різних текстах певної суспільної ідеології, яка спочатку стає звичною, згодом домінуючою та зрештою (у тоталітарному політичному дискурсі) – єдино можливою.

Саме в політичному дискурсі слово стає зряддям влади й маніпуляцій, засобом нав'язування певних установок та ідеологічно упереджених поглядів, що зумовлює потенційну можливість і спокусу використовувати політичне спілкування як інструмент для впливу на поведінку багатьох людей та для керування їхньою свідомістю. З урахуванням усіх юридичних і лінгвістичних кореляцій поняття мовленнєвого (словесного) екстремізму, одним із виявів якого є реалізація мовленнєвого жанру заклику до протиправних дій, варто визначати як таке, що характеризує насамперед політичний дискурс.

Об'єктом лінгвістичної експертизи в контексті порушуваних питань можуть бути різножанрові тексти різного обсягу: гасло, агітаційна листівка, публіцистичний текст, стаття, що претендує на науковість, усний виступ, художній твір. Як показує лінгвоекспертна практика, текстовий матеріал, у якому комунікативно успішно реалізуються заклики до протиправних дій, нерідко може мати формальні показники належності до інших дискурсивних сфер». (Ажнюк Л. В. *Словесний екстремізм та його лінгвістична діагностика. Одеський лінгвістичний вісник. Спецвипуск. Одеса.2017. С. 7–14*).

Приклад. Про категорію оцінки.

«Категорія оцінки, як би вона не розумілася, і на якому б рівні мови не вивчалась, має зв'язок з категоріями стану, емотивності, експресивності, модальності.

Мовна реалізація категорії стану спочатку в русистиці, а пізніше в англістиці, досліджувалась в рамках понятійної категорії стану. На відміну від прихованих категорій і граматичних категорій, поняттєвої категорії розглядаються безвідносно до того чи іншого конкретного способу вираження (прямого чи непрямого, явного чи неявного, лексичного, морфологічного чи синтаксичного), вони становлять собою смислові компоненти загального характеру, властиві не окремим словам і системам їхніх форм, а великим класам слів, що виражаються в природній мові різноманітними засобами. Аналізуючи погляди багатьох лінгвістів на сутність поняттєвої категорії в мові,... будь-яка мовна категорія має певний поняттєвий субстрат, узагальнене представлення, концепт.

...Разом з тим, варто розрізняти власне поняттєві категорії, тобто ті, які можуть існувати незалежно від ступеня їх категоризації в мові, і мовні категорії, що мають поняттєву, ментальну природу» [13, 48]. ...Зв'язок категорії експресивності з категоріями емотивності та оцінки ретельно досліджується в сучасній лінгвістичній літературі. ...емотивність як комунікативна категорія слідом за Дж. Серлем, який у межах загальної тенденції до систематизації комунікативних характеристик, називав її експресивною категорією мовленнєвого акту, категорією, що позначає психічний стан мовця стосовно чого-небудь [14, 16].

...Однак сучасний етап розвитку лінгвістики свідчить про те, що фактично категорія оцінки виражає особливе ставлення мовця до того, що говориться, до твердження, а тому використовується як засіб комунікативної стратегії

комунікативної особистості. Це й дає нам підстави трактувати категорію оцінки як комунікативну категорію.

....Правомірно, на нашу думку, визначити оцінку як полістатусну когнітивну категорію. Оцінка має категоріальний статус на різних рівнях мовної системи й у мовленні – фонологічному, морфологічному, лексичному, на рівні речення і тексту. Полістатусність цієї категорії найбільш чітко виявляється в тексті, що інтегрує різні категоріальні прояви оцінки, тому при вивченні зазначеної категорії доцільно в основному зосередитися на вивченні її репрезентації в тексті. Як вже зазначалось, реалізація категорії оцінки розглянута на лексичному та морфологічному рівнях. Стосовно оцінки в реченні і тексті, то тут ще дуже багато проблем, що заслуговують уваги дослідників і становлять великий інтерес у плані вивчення комунікативного процесу. Не виключаючи приналежності оцінки до функціонально-семантичних категорій, якими, на наш погляд, є всі категорії, що становлять собою мовні універсалії, підкреслимо когнітивний характер цієї категорії. Він полягає в ментальному узагальненні концептуальної сутності мовного представлення оцінки. Термін функціонально-семантична категорія, таким чином, вирізняє діяльну сторону, тобто актуалізацію категорії в мовленні, у той час, як термін «когнітивність» акцентує увагу на узагальнено-типологізуючому аспекті сприйняття певного мовного феномену. (*Приходько Г. І. Полістатусність категорії оцінки. //Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис». № 5, 2019. С. 128–133*).

Приклад. Про поняття образи і семантико-текстуальну експертизу

«Серед актуальних проблем сучасної лінгвоекспертології постає питання визначення мовних ознак образи як особливого мовленнєвого акту. До мовних критеріїв визначення образи уналежнюємо графіко-фонетичний (це послідовність знаків, що становлять звукову відособлену єдність), структурно-граматичний (це звукова цільнооформлена єдність), синтаксичний (це мінімальна синтаксична єдність) та семантичний (це поняття має значення, що містить різні конотативні відтінки). Проте ці критерії потребують ґрунтовного аналізу і розроблення механізму їхньої ідентифікації під час проведення семантико-текстуальної лінгвістичної експертизи. Юридична енциклопедія дає таке визначення поняттю «образи»: «приниження честі и гідності особи, виражене в непристойній формі. Це – вживання інвективної (різкої, лайливої) лексики, застосування непристойних жестів, міміки тощо. Образа може відповідати або не відповідати дійсності та є кваліфікаційною ознакою ряду злочинів: за КК України – умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання (ст. 116), умисного тяжкого тілесного ушкодження, заподіяного у стані сильного душевного хвилювання (ст. 123); за КпАП України – дрібного хуліганства (ст. 173) та ін. Цивільно-правова відповідальність за образу здійснюється у межах захисту честі, гідності та ділової репутації особи» [<https://leksika.com.ua/19310710/legal/obraz>].

Зважаючи на це, потрібно визначити лінгвальні параметри образи для проведення експертних лінгвістичних досліджень.

... Лінгвістична експертиза становить окреме «спеціалізоване мовознавче дослідження текстових матеріалів, інших мовних об'єктів, а також невербальних засобів комунікації, які в поєднанні з вербальними генерують смисли у повідомленні» [1: 3].

Експерти займаються складними дослідженнями текстів різного характеру для того, щоб встановити, чи наявні в них слова або висловлювання, що принижують честь і гідність, ділову репутацію та мають ознаки образи, наклепу, погрози тощо.

Писемне мовлення трактують як об'єкт авторознавчого дослідження з принциповою можливістю використання комплексу статистичних параметрів тексту як одного з методів, за допомогою якого можливим стає встановлення авторства. Незважаючи на спроби застосування різних лінгвістичних методик під час здійснення експертизи текстів, що містять мовленнєві акти образи, та з огляду на відсутність надійної розробленої теорії, методології й методики, дослідження може й не дати бажаного результату. За чинним законодавством, лінгвістичну експертизу «призначають за умови спірних, суперечливих текстів, зміст яких насамперед містить елементи брехні, звинувачень, наклепів, що можуть бути кваліфіковані як приниження честі й гідності людини» [7: 54].

Метою лінгвістичної експертизи текстів в справах про образу, захист честі, гідності й ділової репутації є встановлення обставин, які необхідно довести на основі філологічних знань, зокрема чи містить представлений до розгляду текст негативну інформацію про ту або іншу особу, якою є форма подання (твердження, чи оцінне судження), чи є підстави вважати, що у тексті наявні образливі висловлювання.

Звернемося до тлумачення поняття «образу». В академічному словнику української мови наявне наступне тлумачення слова образу: «1. Зневажливе висловлювання, негарний вчинок і т. ін., що спрямовані проти кого-небудь і викликають у нього почуття гіркоти, душевного болю. 2. Почуття гіркоти, досади, викликане в кого-небудь чиймсь зневажливим словом, негарним вчинком і т. ін.» [СУМ-11, т. 5: 561]. Конституція України визначає, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (ст. 3), та встановлює обов'язок кожного неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей (ст. 68). Кожен має право на повагу до його гідності та честі (ст. 297 ЦК України), а також право на недоторканість своєї ділової репутації (ст. 299 ЦК України).

Образу висловлюють у образливих висловах (оціночних судженнях) – це «непристойні, лайливі слова і фразеологізми, які і принижують честь та гідність особи, або в яких надається непристойна оцінка особистим якостям чи поведінці в формі, яка різко суперечить правилам поведінки, прийнятим у суспільстві» [4: 100–101]. Наголосимо, що визначення поняття «оціночні судження» міститься у статті 30 Закону України «Про інформацію», а тлумачення цього поняття є питанням права, суд повинен його вирішувати

самостійно, що підтверджено Європейським судом з прав людини. Згідно з вищезазначеним можна припустити, що міра образливих висловів або негарного вчинку визначається у зіставленні з певним загальноприйнятим рівнем висловлювань або вчинків, які призводять до появи думки про несправедливість, що, як вважає А. А. Залізник, власне й породжує образу [5]. Для проведення експертизи з метою встановлення образливих лінгвістичних одиниць, необхідно враховувати наступне: 1) чи ці мовні одиниці є образливими висловлюваннями (принизливі, брутальні, непристойні, вульгарні) за змістом на адресу певної особи (або певного колективу); 2) чи ці образливі висловлювання надають узагальнену принизливу характеристику певній особі або особам; 3) у якій формі ці образливі висловлювання зафіксовані публічно – в офіційних документах, в інтернет-текстах, доступних для широкого загалу, в писемному зверненні тощо.

У процесі аналізу мовної діяльності у представлених текстах з часописів, офіційних і особистих листів, висловлюваннях з блогів і дописів в Інтернеті експерти-лінгвісти стикаються з комплексом проблем при встановленні у лексико-семантичних одиницях образливого компонента.

Практично в кожній мові існують аналоги слів, які можуть вважатися обценними, при цьому майже всі слова мають своє вихідне лексичне значення, а нецензурного відтінку вони можуть набувати лише у певних обставинах. Аналізуючи мовленнєвий акт образи, С. В. Форманова доходить висновку, що образу і інвективу («гострий викривальний виступ проти кого-, чого-небудь; гостре обвинувачення» [СУМ-11, т. 4: 24]) слід визначати як синоніми. На думку дослідниці, акт образи «однією людиною іншої виконує складну комунікативну функцію. Як один з основних механізмів людського спілкування він частково є залишком захисної реакції та погрози у тваринному світі.

Ми розглядаємо образу як емоційний стан, що переживається як несправедливість у ситуаціях об'єктивного порушення загальноприйнятих правових, моральних норм у суспільстві і суб'єктивної оцінки поведінки іншої людини та не відповідає очікуванням певної особи й виражається в інвективі – лайливому, гострому виступі, гнівному звинуваченні у формі образливих висловлювань. Затвердження переліку нецензурних слів скоріш за все «не вирішить проблему, пов'язану з їх вживанням, оскільки доволі складно охопити всі можливі вирази в прямому та переносному значенні. Крім того, нині українська мова містить, крім власне української, також запозичену «обценну» лексику з російської, польської, англійської та інших мов» [6].

На практиці виділяють наступні категорії образливих слів і виразів, адресованих конкретній особі чи особам:

1) нецензурні слова і вирази, що надають негативну характеристику особі / особам (лайки, що стосуються задоволення природних функцій організму та продуктів дефекації, прокльони, наприклад: Ах ти свиняче рило! Бодай тобі повилазило. Хай вам грець!);

2) слова і вирази, що позначають протиправну соціальну діяльність (колабораціоніст «зрадник своєї батьківщини, що співпрацював з фашистськими загарбниками в окупованих ними країнах під час другої світової

війни» [СУМ-11, т. 4: 216], сепаратист / сепар «прихильник сепаратизму» [СУМ-11, т. 9: 126]);

3) слова із загальною негативною оцінною семантикою (паскудник, мерзота, поганець, плюгавець, лайдак, повія, шльондра, негідник, негідниця);

4) зоометафори з назвами тварин, птахів, риб, плазунів або комах (свиня, корова, ропуха, пацюк, дятел, гадюка, тюлька, трутень, саранча);

5) неологізми (кнопкодав, ватники, відморозки);

6) слова, з додатковою образливою семантикою (півень жарг. «пасивний гомосексуаліст», кварталська дівчинка евфем. «повія»; голубий жарг. «гомосексуаліст» [Ставицька: 290, 151, 138]);

7) натяки на нетрадиційну орієнтацію, висловлені в грубій непристойній формі;

8) порівняння з особами, що викликають негативні емоції та асоціації (Іуда, фашисти);

9) назви деяких професій, вжиті в переносному значенні (різник, м'ясник);

10) дієслова з осудливою семантикою або з негативною оцінкою (нагребти «гребучи, збирати в якій-небудь кількості» [СУМ-11, т. 5: 56], роз'ятрювати «перен. необережними словами, діями змушувати знову відчувати, переживати щось важке, неприємне» [СУМ-11, т. 8: 873]).

(Кривенченко Д. С. Поняття образи та її ознаки у процесі проведення лінгвістичної експертизи текстів//Актуальні питання судово-експертної діяльності в умовах воєнного стану та повоєнний період. Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції. 28 вересня 2022р. м. Одеса-Львів. Растр-7. 2022. С. 76-80)

Приклад . Про лексичні засоби вираження образи

«На лексичному рівні засобами вираження категорії оцінки передусім є слова, семантика яких градуйована за шкалою «добре» – «погано».

У лінгвістичній експертизі саме лексичний рівень тексту стає основним для кваліфікації оцінка та оцінних суджень. Наведемо приклад, у висловленні потрібно визначити наявність оцінних суджень: «Врегулювати дану проблему ми – сусіди намагалися мирними шляхами: ініціювали розмову з власниками квартири, яку було проігноровано: робили зауваження, на що у відповідь отримували необґрунтовану та нецензурну лексику...».

Фіксуємо наявність ад'єктивів із семантикою градування і порівняння, тому звертаємося до тлумачного словника: *Мирний*. – 1. Який відбувається в обстановці миру, не порушується війною; // Який діє або використовується в обстановці миру, служить справі миру. // Пов'язаний з укладенням договору про мир. 2. Позбавлений ворожих намірів; який провадить політику миру. // Який спирається на політику миру. // Який виключає насильство. // Який не бере безпосередньої участі у воєнних діях; цивільний. // Який належить цивільному населенню. 3. Схильний до злагоди, дружніх відносин; миролюбний, сумирний. // Який виражає злагоду, дружні відносини, миролюбство. // Оснований на згоді, дружньому ставленні; дружній. 4. Який нічим не порушується, не переривається; спокійний, тихий. // Позбавлений тривоги, неприємних переживань [5, Т. 4, с. 713].

У цьому випадку в семантиці лексеми наявна позитивна оцінка, що передається за допомогою таких лексем, як *мир, миролюбство, дружба, злагода; миролюбний, дружній, спокійний, тихий*. Позитивна семантика фіксується у протиставленні за оцінною шкалою, напр.: *мир – війна, тихий – гучний* тощо.

Наступні ад'єктиви містять негативну оцінку: *Необґрунтований*. – Позбавлений достатньої кількості фактів, доказів [5, Т. 5, с. 344]; *Нецензурний*. – 1. Який не відповідав вимогам цензури, заборонений нею. 2. перен. Непристойний, грубий [5, Т. 5, с. 402]. На оцінний компонент семантики вказують семи відсутності (*позбавлений, не відповідає*), тобто через протиставлення лексем за шкалою оцінності *позбавлений – наявний, дозволений – заборонений, пристойний – непристойний* фіксуємо оцінний компонент семантики лексеми.

Відповідно наявність лексем з позитивно або негативно оцінним забарвленням, що підтверджують словникові дефініції, дає підстави для кваліфікації висловлювання як оцінного судження.

Отже, лексеми з оцінною семантикою – як позитивного, так і негативного забарвлення – слугують мовними маркерами оцінної семантики у висловлюванні. На підставі контекстуального аналізу та залучення словникових дефініцій під час проведення семантикотекстуальної лінгвістичної експертизи експерт доходить кваліфікує висловлювання як оцінне судження». (Кондратенко Н. В. *Лексичні засоби вираження категорії оцінки як маркер оцінних суджень у семантико-текстуальній лінгвістичній експертизі*.//Актуальні питання судово-експертної діяльності в умовах воєнного стану та повоєнний період. Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції. 28 вересня 2022р. м. Одеса-Львів. Растр-7. 2022. С 71-73).

Приклад. Про словникову аргументацію.

Експертне дослідження, виконане в господарському судовому процесі й спрямоване на встановлення значення словосполучень «**копія скульптури**», «**переробка скульптури**» та «**відтворення скульптури**» в контексті Закону України «Про авторське право і суміжні права».

«Для з'ясування змісту досліджуваних понять використано Словник української мови: у 20 томах (СУМ–20, 2015–2018) та Словник української мови: в 11 томах (СУМ–11, 1970–1980), у яких кодифіковано лексичні норми сучасної української літературної мови.

У ході виконання експертизи встановлено, що відповідно до чинних мовних норм лексема *копія* має значення «точно відтворені текст, документ і т. ін., що цілком відповідають оригіналові; список (у 3 знач.). // Твір мистецтва (картина, скульптура і т. ін.), який точно відповідає оригіналові» (СУМ–20). Увиразнює значення лексеми *копія* слово «точно» – ‘цілком, зовсім, абсолютно’ (СУМ–11, т. 10, 1979, с. 217), в якому актуалізовані семи ‘цілком’, ‘абсолютно’, ‘повністю’, ‘зовсім’. Тобто з лексико-семантичного погляду «копія скульптури» – це примірник скульптури, який точно (цілком, абсолютно, повністю, зовсім) відповідає оригіналу, але ним не є.

Лексема *переробка*, відповідно до академічного тлумачного словника, має значення «дія за значенням переробляти, перероблювати, переробити» (СУМ–11, т. 6, 1975, с. 267), а отже, виводиться зі значень наведених лексем, які, відповідно до академічного словника та в контексті норм права, зокрема Закону України «Про авторське право і суміжні права», реалізують значення «робити з чого-небудь щось інше. // Надавати чому-небудь нового, зміненого вигляду» (СУМ–11, т.6, 1975, с. 268). Тобто вираз «переробка скульптури» слід розуміти як «створення з однієї скульптури іншої, надання такій скульптурі нового, зміненого вигляду».

На відміну від поняття «відтворення», яке передбачає створення копії / копій оригіналу скульптури, «переробка» передбачає зміну самого оригіналу, надання йому іншого вигляду. У результаті переробки (надання нового, зміненого вигляду) оригінал перестає існувати, натомість з'являється щось інше – «те, що відрізняється від названого, даного; не те, що було» (СУМ–20), тобто інший твір, інша скульптура. Лексичне значення слова відтворення встановлюємо через первинну лексему відтворити / відтворювати, яка в українській мові має кілька значень, зафіксованих Словником української мови: «1. Створювати, виробляти знову те саме; повторювати, відновлювати»; «2. Передавати що-небудь з максимальною точністю // Точно описувати, змальовувати, зображати кого-, що-небудь у творах; відображати» (СУМ–20). У словосполученні *відтворювати скульптуру* актуалізовано другий відтінок першого значення ('повторювати, відновлювати') та друге з наведених значень досліджуваної лексеми. В усіх відтінках значення лексеми відтворювати виразно експліковані компоненти 'робити знову', 'робити ще раз те саме'. Тобто відтворення матеріального об'єкта передбачає створення знову такого самого об'єкта, а отже, словосполучення *відтворення скульптури* має значення 'створення такої самої скульптури, яка максимально точно схожа на оригінал, тобто копії скульптури'» (Доценко О. *Лінгвістичні експертизи в дискусії правозастосування// Проблеми гуманітарних наук. Серія Філологія. Вип 48. 2021.С.48*).

Приклад. Про тлумачення словосполучення.

«Відповідно до чинних мовних норм лексема узгоджений має значення «дієпр. пас. мин. ч. до узгодити» (СУМ–11, т. 10, 1979, с. 405), а отже, виводиться зі значень наведеної лексеми, яка відповідно до академічного словника має значення «надавати відповідності до чого-небудь, єдності з чим-небудь; встановлювати відповідність, єдність між чимось» (СУМ–11, т. 10, 1979, с. 406). Суттєво, що в такому значенні лексема узгоджувати формує усталене словосполучення з іменником дії, що підтверджує один із прикладів, наведений у словниковій статті: – Так і я думаю – треба нам узгоджувати дії (Михайло Чабанівський, *Стоїть явір...*, 1959, 149) (СУМ–11, т. 10, 1979, с. 406). Отже, узгоджувати дії – це встановлювати відповідність, єдність між діями, а узгоджені дії – дії, між якими встановлена відповідність, єдність. Домінантними семами лексеми узгоджувати є 'відповідність' і 'єдність'. Відповідність, згідно з лексичними нормами сучасної української літературної

мови, – це «співвідношення між чим-небудь, яке виражає узгодженість, рівність в чому-небудь або в якомусь відношенні» (СУМ–20). Єдність – це «тісний зв'язок, згуртованість, цілісність, неподільність» (СУМ–20). Лексема дії вжита в аналізованому словосполученні у значенні: «тільки мн. Сукупність учинків кого-небудь» (Словник української мови: в 20 томах). Отже, узгоджувати дії – це здійснювати сукупність учинків, встановлюючи співвідношення (відповідність) між діями, яке виражає узгодженість, рівність у чому-небудь або в якомусь відношенні, (єдність) у тісному зв'язку, згуртовано, цілісно, неподільно, а узгоджені дії – сукупність вчинків, що вчиняються різними суб'єктами, між якими встановлене співвідношення (відповідність), яке виражає рівність у чому-небудь або в якомусь відношенні, (єдність) у тісному зв'язку, згуртовано, цілісно, неподільно. У контексті норм права, зокрема ч. 4 ст. 6 Закону України «Про захист економічної конкуренції» словосполучення антиконкурентні узгоджені дії слід трактувати як сукупність дій, учинених різними суб'єктами, між якими встановлені відношення рівності в чому-небудь; у тісному зв'язку, згуртовано, цілісно, неподільно; вчинків, які призвели чи можуть призвести до недопущення, усунення чи обмеження конкуренції, зокрема, які стосуються спотворення (подання у неправильному, перекрученому вигляді) результатів торгів, аукціонів, конкурсів, тендерів» (Доценко О. *Лінгвістичні експертизи в дискурсі правозастосування// Проблеми гуманітарних наук. Серія Філологія. Вип. 48. 2021.С.48*).

Приклад. Про словникову аргументацію

Лист-замовлення Першого заступника Голови Верховної Ради України від 22.02.2021 № 02.09-2021/55635 « на проведення лінгвістичної експертизи стосовно такого питання: що потрібно розуміти під терміном «єдине» в контексті ст. 4 Конституції України – одне чи загальне, спільне, цілісне або інше значення?

Для встановлення змісту досліджуваних понять використано академічні тлумачні словники української мови. Відповідно до чинних лексико-семантичних норм сучасної української літературної мови лексема *єдиний* може реалізувати одне з трьох значень: 1. Тільки один, без інших. Господи, Боже Ізраїлів, що сидиш на херувимах! Ти Той єдиний Бог для всіх царств землі, Ти створив небеса та землю! (Біблія. Пер. І. Огієнка); // Лише один. Якби знала Матуся горенько твоє, Чи оддала б за генерала Дитя єдинеє своє? (Т. Шевченко). 2. Загальний, спільний для всіх. Замість єдиної держави виникло багато удільних князівств, які часто-густо не тільки конфліктували – воювали між собою (Б. Лепкий); У дослідників виникає питання: чи є наука настільки єдиною, щоб її можна було охопити єдиним законом (з наук. літ.); Єдина система, єдині підходи до приватизації, контроль за дотриманням законодавства мають діяти по всій Україні (з газ.). 3. Який являє собою внутрішню єдність; цілісний, неподільний. Все єдине в зорянім безмежжі: Слово – річ, і всі предмети – річ (О. Бердник); Символ охоплює явище як єдине ціле (з наук.-попул. літ.); // Тісно зближений, згуртований. Першокласна

гітлерівська армія переставала уже бути єдиним цілим, вона тепер більше нагадувала моторизовані величезні банди (О. Корнійчук) (СУМ–20).

У першому реченні ст. 4 Конституції України – «В Україні існує єдине громадянство» – лексема *єдине* в поєднанні зі словом *громадянство*, виражає атрибутивні відношення і як атрибут виступає знаком властивості поняття громадянство. Лексема *громадянство* відповідно до чинних лексико-семантичних норм сучасної української літературної мови, кодифікованих 20-томним Словником української мови, має значення:

1. Належність особи до складу громадян (у 1 знач.) якоїсь держави, що зумовлює її права й обов'язки щодо цієї держави. Обох [Данте і Петрарку] недалекоглядна Флоренція позбавила громадянства (П. Загребельний); Вона ... мала канадське громадянство (Л. Дереш); Підстави набуття і припинення громадянства України визначаються законом (з мови документів). 2. збірн. Те саме, що громадськість. Стоячи на сторожі "мужицьких" інтересів, викликає [І. Франко] часом цілу бурю серед громадянства своїм різким, палким словом (М. Коцюбинський).

У контексті ст. 4 Конституції України лексема *громадянство* реалізує перше значення і є похідною від слова *громадяни* у його першому значенні: «особа, що належить до постійного населення якої-небудь держави, користується її правами й виконує обов'язки, встановлені законами цієї держави». Це підтверджено загальним контекстом ст. 4 Конституції України, а саме другим її реченням: «Підстави набуття і припинення громадянства України визначаються законом», де констатовано правовий зв'язок громадянина й держави України.

Отже, лексему *громадянство* в контексті ст. 4 Конституції України можна поєднувати з лексемою *єдине* лиш у першому її значенні «тільки один, без інших», тобто йдеться про правовий зв'язок громадянина лише з однією державою – Україною.

Можливість інших правових зв'язків громадян України, тобто правових зв'язків з іншими державами, ст. 4 Конституції України не передбачає. Такий висновок щодо реалізації лексичного значення слова *єдине* як компонента словосполучення *єдине громадянство* в контексті ст. 4 Конституції України відповідає тлумаченню поняття «громадянство» України Законом України «Про громадянство України»: «громадянство України – правовий зв'язок між фізичною особою та Україною, що знаходить свій вияв у їх взаємних правах та обов'язках».

Лексема *єдина* не може реалізувати в аналізованому контексті значень «загальний, спільний для всіх» або «який являє собою внутрішню єдність; цілісний, неподільний», оскільки в такому разі ключова лексема синтаксичної конструкції *громадянство* втрачає можливість реалізувати значення «належність особи до складу громадян (у 1 знач.) якоїсь держави, що зумовлює її права й обов'язки щодо цієї держави», тобто термінологічне значення, дефініція якого кодифікована Законом України «Про громадянство України»: «правовий зв'язок між фізичною особою і Україною, що знаходить свій вияв у їх взаємних правах та обов'язках».

Висновком здійсненого дослідження було те, що слово *єдине* як атрибутивний компонент словосполучення *єдине громадянство* в контексті ст. 4 Конституції України реалізує своє перше й основне значення: «тільки одне, без інших», тобто громадяни України вступають у правовий зв'язок лише з державою Україна, без правових зв'язків з іншими державами.

Очевидно, що такий висновок не задовольнив замовників експертизи, підтвердженням чого є розгорнута протягом останніх тижнів 2021 року кампанія щодо необхідності запровадження в Україні подвійного / множинного громадянства». (Доценко О. *Лінгвістичні експертизи в дискурсі правозастосування*// *Проблеми гуманітарних наук. Серія Філологія. Вип 48. 2021.С.50*).